

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Geloof, gezin en goed gedrag: de drie gemiste kansen voor het CDA

door *Peter Cuypers*

De auteur is zelfstandig beleidsadviseur en auteur van diverse rapporten over jeugd en gezin van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA.

In Kiezen en verbinden wordt een 'radicale' fout gemaakt door de kracht van de bestaande bindingen niet echt te vertrouwen. Het CDA moet niet op zoek naar 'nieuwe betrokkenheid' maar de door de middengroepen zelf allang herbronde traditionele bindingen en overtuigingen respecteren.

Het doet me bijna fysiek pijn om kritiek te leveren op het rapport *Kiezen en verbinden* van het Strategisch Beraad, maar ik kan er niet omheen: het midden is nooit radicaal. Dat deze titel het toch geworden is, lijkt me het gevolg van een proces dat we kennen als de freudiaanse verspreking: er is iets pijnlijks waar we het vooral niet over willen hebben, maar dat gooien we er in de eerste zin van het gesprek toch uit.

Dat pijnlijke punt is kort door de bocht samen te vatten als het gebrek aan vertrouwen in juist dat midden: de negentig procent 'modale burgers' van dit land met de breedste economische en culturele middenklasse ter wereld. En dat is pijnlijk, omdat het rap-

port een staalkaart is van uitstekende plannen, die zeer terecht gebaseerd zijn op initiatieven van onderaf en samenwerking met burgers zelf. Vanuit bestuurlijk perspectief is dit rapport dus de *droom van subsidiariteit* waar we op zaten te wachten: we geven de wijk terug aan de bewoners, de school terug aan de ouders, de beroepsopleiding terug aan de bedrijven. Het is ook een *droom van respect en rentmeesterschap voor mensen en natuur*: we stoppen met groepsdiscriminatie naar geloof of etniciteit, maken een einde aan het sociaal isoleren via uitkeringen en kiezen voor een ecologische grens aan de economie. En ten slotte is het – uit mijn hart gegrepen – een terechte terugkeer naar de *coöperatieve droom* (al wordt die term niet expliciet genoemd): het Strategisch Beraad gaat niet mee in de huidige antimarkthype, maar constateert dat er bepaalde terreinen zijn waar noch de staat, noch de markt leidend is.

Misschien is het juist ook heel veelbetekend dat die 'klassieke' term coöperatie zelden voorkomt. Het zou zelfs een bewuste keuze kunnen zijn, zoals de titel van het andere belangrijke rapport *Nieuwe woorden, nieuwe beelden* is, en zoals in de inleidende pagina's van *Kiezen en verbinden* sprake is van het 'nieuwe bewustzijn' en de 'nieuwe betrokkenheid'. Dat getuigt niet van vertrouwen in het bewustzijn en betrokkenheid van de huidige burgers. De speurtocht naar de 'nieuwe mensen' impliceert immers dat de oude niet goed genoeg zijn.

Deze spagaat, het impliciet twijfelen aan het vermogen van die samenleving om als het ware geschikt te zijn voor de hoge idealen en doelen van het cda, is al direct zichtbaar in de twee eerste alinea's: 'Nederland barst van het initiatief van burgers in hun eigen omgeving, vrijwilligers die omzien naar hun naasten' en 'Met het wegvallen van traditionele verbanden en een toenemende vrijblijvendheid staat de solidariteit in de samenleving onder druk'.

Waar het mij om gaat is de verklaring van deze spagaat, de bron van de ontsteking aan de wortels van de cda-ideologie, die tot een soort 'vertrouwenskiesspijn' heeft geleid. Mijn stelling is dat het juist het gebrek aan vertrouwen in de modale burgers geweest is waardoor het cda op niet minder dan drie van haar kernthema's zelf de aansluiting met het maatschappelijke midden gemist heeft.

Immers, om het kort door de bocht samen te vatten: meer dan 85 procent van de Nederlanders gelooft in een hogere orde van bestaan, vindt het gezin de hoeksteen van de samenleving en gedraagt zich goed. Drie zaken die verbonden zijn met expliciete cda-waarden: naastenliefde, trouw en fatsoen.

En alleen al met het lef om duidelijk normatief te zijn op het derde punt heeft Jan Peter Balkenende het cda een keer uit een 'afgeschreven' positie teruggebracht bij de kiezers van het midden, zelfs bij de jonge en grootstedelijke middengroepen.

Het probleem is volgens mij dat de verklaring van het succes destijds vooral 'negatief' geweest is, een soort combinatie van angst en latent conservatisme bij de bevolking.

En daarom is het cda op de thema's 'geloof' en 'gezin' in essentie defensief gebleven. Het denken is inhoudelijk vastgelopen in de drie heersende mythes die aan de basis staan van het wantrouwen ten opzichte van de mensen in de samenleving: de mythes van de secularisering, individualisering en verloederding.

* * *

In de eerste plaats de mythe van de secularisering. Nederland kent inderdaad het hoogste percentage atheïsten ter wereld, met 14 procent. De overgrote meerderheid van de bevolking gelooft nog steeds in een of andere vorm van een 'hogere wezen', vaak heel concreet in een hiernamaals, maar meestal op een abstractere manier, die men dan uitdrukt in een zin als 'er moet toch iets zijn'.

Waar het om ging was de innerlijke beleving van het gegeven dat wijzelf als mens niet de maat der dingen zijn en dus bereid (moeten)

zijn om onszelf ondergeschikt te maken aan anderen of aan een hoger doel. En dit besef vormt nog steeds de kern van het morele besef van de bevolking, uitgedrukt in het 'Samaritaanse principe' dat je anderen moet behandelen zoals je zelf behandeld wilt worden. Waar het om gaat

is dat zich op geloofsterrein bij de bevolking zelf een 'herbronning' heeft afgespeeld: het besef dat het niet gaat om het volgen van gedragsregeltjes – zoals de consumptie van vis op vrijdag of het aantal keer dat je ter kerke gaat – maar om je innerlijke overtuiging. En er is dan ook geen sprake van dat we leven in een 'seculiere meerderheidscultuur', zoals het Strategisch Beraad het noemt. Mijn stel-

We leven niet in een 'seculiere meerderheidscultuur'

ling is dat we voor het kraaien van de electorale haan systematisch het geloof hebben geloochend. Het CDA had zich moeten (blijven) profileren als de partij van en voor mensen die zich niet schamen om te geloven in hogere waarden, zoals Balkenende fatsoen op de agenda zette en Heerma daarvoor het gezin onder hoongelach terugbracht. Maar ook op dat punt ging het mis na een hoopvol begin. Daarnaast, in de tweede plaats, is er sprake van de mythe van de individualisering. In het artikel ‘De mythe van de individualisering’, een van de bronnen voor het pleidooi van Heerma halverwege de jaren negentig, wordt het beeld van de ‘hedonistische consument’ een mythe genoemd, omdat elk nader onderzoek dat een slag dieper ging dan statistieken en vragenlijsten, een totaal ander beeld liet zien.¹ Wat er werkelijk gebeurde was in feite dezelfde herbronning als bij het geloven. Het huwelijk als ‘instituut’ werd vervangen door het huwelijk als ‘persoonlijke gelofte’; het ging niet meer om trouwen maar om trouw. Moderne huwelijken worden gesloten door partners die al enige tijd met elkaar samenwonen, meestal in verband met gezinsvorming, en dat symbolisch bezegelen. En na deze bezegeling en vooral na de komst van kinderen, is dit de stabielste leefvorm die we ooit in de geschiedenis gekend hebben. Meer dan negentig procent van de kinderen woont tot het uit huis gaan bij de eigen ouders, zonder echtscheiding dus. Maar ondanks de publicatie van dit soort cijfers – en niet alleen in de rapporten van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA – blijft iedereen geloven in de mythe van losse relaties, wisselende seks op jeugdige leeftijd, (te) snelle echtscheiding en ouders die hun kinderen niet (meer) opvoeden. Met als gevolg dat ook, of zelfs juist, het CDA in de

afgelopen twintig jaar over het gezin als ‘instituut’ is blijven spreken maar heeft nagelaten woorden van dank en liefde uit te spreken voor alle elkaar verzorgende partners en ouders die (nog steeds) alles doen voor hun kinderen. In plaats daarvan verwijten we ze – vooral moeders – dat ze hun kinderen niet goed opvoeden omdat ze gaan werken of niet gaan werken omdat ze hun kinderen willen opvoeden.

Rest de vraag waarom we zelfs het punt van het ‘goede gedrag’ uit handen gegeven hebben, terwijl dat toch een eclatant succes was. Maar in essentie was de analyse achter ‘fatsoen moet je doen’ er uiteindelijk toch een van verloedering, van het morele verval van de anomie. Het ging om het geloof in het beeld van een individualistisch geworden samenleving, waarin (bijna) iedereen zich niet meer aan de regels hield, brutaal was tegen ouders, leerkrachten, politieagenten. Ook op dit punt klopte de werkelijkheid niet met het beeld. Vergelijk het met de overlast van vijftig hooligans in een stadion met vijftigduizend bezoekers als we het toezicht afschaffen. De overheid schafte immers het toezicht af; of het nu ging om de conciërge en de perronchef, of om het toezicht op het professionele middenveld van de grote instellingen. Kleine groepen normlozen – wijkterroristen of graaiende bestuurders – konden in dit vacuüm succesvol opereren met enorme impact op hun omgeving. Intussen bleef de overgrote meerderheid van de burgers wel ‘braaf’, maar ging alle andere burgers wantrouwen: het geloof in de beelden over 5 procent verving de werkelijkheid van 95 procent nog steeds betrouwbare en betrokken burgers, die samen nog steeds driekwart van de kinderopvang, de ouderenzorg, voor hun rekening nemen. Plus de rest van het sociale weefsel. En ook op dit punt

heeft het cda zich dus niet durven laten leiden door de eigen overtuigingen over de intrinsieke kracht van mensen zelf.

* * *

Er is veel aandacht geweest voor de splinters in de ogen van de bevolking en weinig voor de balk in het eigen politieke oog. En dat leidt dan in het rapport tot een zeer centrale paragraaf 'Van vrijblijvend naar betrokken', met zinnen als de volgende: 'Er is geen vertrouwen in de overheid, maar er wordt veel van verwacht. Een sterke samenleving maken we *echter* [cursivering pc] samen, in verantwoordelijkheid voor onszelf en elkaar.' En: 'De betrokken samenleving is niet vrijblijvend, maar vraagt van iedereen om naar vermogen een bewuste bijdrage te leveren.' Daarop volgt weliswaar de stelling dat het cda gelooft in de vitaliteit van de samenleving, maar er wordt afgesloten met: 'Het is de politieke uitdaging die vitaliteit in de samenleving aan te boren en te benutten.' Nee! Want met dit perspectief ziet het cda zich nog steeds niet als dienend aan maar

als leidend in de samenleving, op zoek naar de 'nieuwe mens' die beantwoordt aan ons eigen ideaalbeeld. Hoe goed de inhoudelijke koers die in het rapport gekozen wordt ook is, en hoe goed die ook aansluit bij onze beginselen, de 'radicale fout' die we in de afgelopen jaren gemaakt hebben zit er nog steeds in. En die radicale fout is dat we uiteindelijk meer kritiek hebben op de burgers dan op onszelf. En daarmee verloochenen we het fundament van onze boodschap, namelijk het dienend leiderschap. Eigenlijk is het heel simpel:

Het cda mist de liefde voor Jan, Jans en de kinderen

wie verantwoordelijkheid vraagt van burgers, moet er ook op vertrouwen dat ze die verantwoordelijkheid waar kunnen maken. Het Strategisch Beraad beschrijft het technische kader daarvoor perfect, maar mist het vertrouwen in en de liefde voor Jan, Jans en de kinderen.

Noten

- 1 P. van den Akker, P. Cuyvers en C. de Hoog, 'Gezin en overheid. De mythe van de individualisering', in: *Gezin* 4 (1992), nr. 3-4, pp. 141-165.